

- управління відходами / І. О. Александров, О. В. Половян, М. Ю. Тарасова // Экономика промышленности : сб. науч. тр. в 2 т., т. 1 / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2009. – С. 3–21.
2. Антошкіна Л. І. Формування стратегії диверсифікованого розвитку корпоративних утворень / Антошкіна Л. І., Касілов І. І. // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2011. – № 1 (5). – С. 50–54.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Держ. служба статистики України; за ред. О. Г. Осауленка; відп. за вип. О. Е. Остапчук. – К. : [б. в.], 2012. – 558 с.

УДК 330.34.01

КОРУПЦІЯ ЯК ОДНА ІЗ ЗАГРОЗ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ НА ЕТАПІ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Н. М. Краус, кандидат економічних наук; А. Г. Сергієнко

Корупція існує у всіх країнах, однак у різних пропорціях, на різних рівнях, і має особливу природу свого походження. В Україні ж корупції не існує – вона процвітає [8, с. 1–2]. Зв'язок між легальною і нелегальною економікою забезпечує механізм функціонування останньої. Одним із найсуттєвіших явищ передавального механізму між тіньовою й офіційною економікою (державним управлінням) є корупція – діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, яка спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для отримання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг [13].

Проблеми розвитку тіньового сектора економіки, корупції та методи боротьби з цими явищами досліджували у своїх працях В. Бутенко [1], З. Варналій [2], І. Дегтяр [4], І. Жданов [5], І. Озерський [9], В. Попович, В. Предборський [10], О. Рибчак, Є. Самойленко, А. Ставицький, Ю. Латов, І. Мазур, О. Черниш [13] та ін.

Погоджуємося з думкою, що «корупція породжує бідність», однак мають рацію і ті, що стверджують: «корупція породжує багатство». Втім, найбільш точно вважають думку ті, хто говорять: «корупція породжує неефективність». Неефективним стає все – від системи охорони здоров'я до провідних галузей економіки, що робить можливим існування олігархів, але унеможлиблює існування того, що за-

хідна соціологія обізвала «середнім класом». Тому відсутність середнього класу в Україні частково зумовлена корупцією, а політична нестабільність – відсутністю середнього класу.

Ще один наслідок корупції – делегітимізація влади та інституційний підрив державності. Однак корупція делегітимізує владу лише в довгостроковій перспективі, тоді як у короткостроковій вона підтримує систему. Саме корупція «цементує» існуючий політичний порядок, оскільки в породженій нею циркуляції ресурсів, вона дублює бюрократичну ієрархію, таким чином, підтримує її [8, с. 3].

Корупція в тій або тій мірі існує в будь-якій економічній і політичній системі. В умовах демократичних чи авторитарних суспільствах корупція як і тіньова діяльність є другорядним явищем, яке істотно не впливає на загальний рівень державного управління. Проте за тотальної тінізації економічних процесів корупція може перетворитися на структуроутворюючий елемент державного управління.

Найтипівішим проявом корупції є підкуп чиновників і державних діячів усіх рівнів, хабарництво. За американськими оцінками, на підкуп впливових чиновників великі злочинні угруповання витрачають від 30 до 50 % своїх прибутків. Потенційних хабарників серед чиновників державного апарату, тобто осіб, які

за сприятливих умов готові отримати хабар, – 70 %.

87 % опитаних українських підприємців підтвердили, що безпосередньо мають справу з корупцією у держустановах і змушені сплачувати хабарі. 77 % підприємців упевнені, що працівники контролюючих органів штучно створюють ситуації, які провокують порушення законодавства. Інакше кажучи, корупція – це не лише форма злочинного збагачення бюрократичного державного апарату, а й приватизація державної влади тіншовими структурами [9].

Як свідчать окремі енциклопедичні словники, слово «корупція» походить від латинського «*corruptio*», що означає «псування», «розбещення», тобто можна трактувати як розбещення окремих посадових осіб державного апарату, як «соціальна корозія», що «роз’їдає» державну владу і суспільство загалом [5, с. 1].

Корупція – це складне соціальне явище, що негативно впливає на всі аспекти політичного та соціально-економічного розвитку суспільства та держави. Воно полягає як у протиправних діях (бездіяльності), так і неетичних (аморальних, доморальних) вчинках.

Корупцію можна визначити як складне соціальне (а за своєю суттю асоціальне, аморальне і протиправне) явище, що виникає в процесі реалізації владних відносин уповноваженими на це особами, що використовують надану їм владу для задоволення особистих інтересів (інтересів третіх осіб), а також для створення умов здійснення корупційних дій, приховування цих дій і сприяння їм [5, с. 2].

Корупція – протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їхніх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів [8, с. 1–2].

Про масштаби корупції свідчить і те, що, за різними оцінками, до 6,5 % своїх середньорічних доходів підприємці в Україні витрачають на хабарі посадовим особам. Експерти Світового банку оцінюють річну суму хабарів в Україні на рівні двомісячного торгового обороту країни [5, с. 2].

Корупція в Україні перетворилася на одну із загроз національної безпеки. Вплив корупції на українське суспільство і державу має комп-

лексний і системний характер, зокрема йдеться про соціальні, економічні, владні, політичні та міжнародні аспекти цього впливу [5, с. 3].

Ми зупинимось на економічному змісті даної проблеми. Корупція впливає на всі сфери економіки України. Її провокує масова «тонізація» економічного сектора України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв’язків. Відповідно до офіційних заяв керівництва держави, частка тіншової економіки в Україні фактично зрівнялася з офіційною і становить 45–60 %.

У тіншовому секторі економіки працюють мільйони громадян України. За даними Фонду «Інтелектуальна перспектива» і Центру соціальних експертиз Інституту соціології НАН України, що провели опитування громадян України за темою тіншової зайнятості населення, 45 % опитаних працюють у «тіні». За підрахунками фахівців, сукупний тіншовий капітал українських громадян становить приблизно 40 млрд дол.

Загалом, корупція підриває економічні основи держави, блокує надходження іноземних інвестицій, призводить до «тонізації» економіки, сприяє зростанню впливу організованих злочинних груп [5, с. 3–4].

Боротьба з корупцією і хабарництвом пов’язана із вирішенням таких основних завдань:

- зменшення числа так званих «хабаромістких» функцій державного управління (видача дозволів, ліцензій, довідок тощо);
- чітке законодавче визначення процедур прийняття управлінських рішень;
- забезпечення прозорості прийняття рішень за допомогою конкурсів, тендерів тощо;
- підвищення кримінальної відповідальності за корупційну діяльність та ін. [5, с. 5].

Ряд фахівців намагаються класифікувати корупцію, піддавши це явище певній структурізації. У наш час виділяють чотири головні її типи:

- хабарництво у торгівлі, пов’язане з функціонуванням чорного ринку, протизаконними фінансовими та майновими операціями, ухиленням від сплати податків, фальсифікацією фінансових документів;
- патронажна система, що виникає, як правило, тоді, коли реалізація незаконних угод

концентрується в руках обмеженої кількості осіб або організацій. Діячі, які контролюють патронажні системи, намагаються монополізувати владу аж до встановлення повного контролю за діяльністю легітимного уряду;

- непотизм (дружба або кумівство) призводить до виникнення несправедливих великих поступок при укладанні угод, призначення родичів на вузлові посади в системі управління, пільгової купівлі власності, доступу до твердих валют тощо;

- кризова корупція – робота великої кількості бізнесменів в умовах ризику, коли предметом купівлі-продажу стають рішення офіційних органів, які можуть призвести до великих політичних зрушень або змін у країні (державні гарантії інвесторам, процес приватизації).

Наявність і процвітання усіх чотирьох типів корупції в Україні є свідченням того, що українська корупція є системною. На відміну від розвинених країн, де корупція часто вражає лише одну складову частину політики – впливову спілку чи політичну партію, наприклад. Україна ж є менш захищеною (на межі з повною незахищеністю, що є усвідомленою і провокованою) системою інститутів і «охоронними організаціями», що дозволяє більшості тих, хто має «доступ до корумпованого тіла», використовувати його для виживання, а привілейованій меншості – продовжувати своє збагачення [1, с. 3–4]. Передумови корупції в Україні детально подано на рис. 1:

Рис. 1. Основні передумови корупції в Україні [1; 11, с. 1]

Логічно диференціювати корупцію за декількома рівнями: мала (дрібні службовці та чиновники), середня (умисні бюрократичні перепони, «кумівство») та велика або інституційна (легальна корупція). В Україні структу-

ра корупції включає в себе всі перелічені рівні корупції [8, с. 1–2].

Домінуючими сегментами сучасної тінювої економіки та основними механізмами одержання тінювих доходів стали: нелегаль-

ний експорт капіталів, одержання тіншових доходів шляхом прихованого вилучення з обігу різниці між офіційними і реальними цінами на товари та послуги, корупція, нелегальні валютні та зовнішньоекономічні операції, випуск і реалізація необлікованої продукції та надання необлікованих послуг, кримінальний промисел (вимагання, наркобізнес, розкрадання), фінансове шахрайство, незаконна приватизація державної власності, розкрадання на державних, акціонерних і колективних підприємствах [13, с. 3; 10].

Однією з причин виникнення тіншового сектора економіки є низька зарплата і високі податки на фонд оплати праці. На 1 дол. погодинної зарплати середньостатистичний український працівник виробляє приблизно втричі більший ВВП, ніж аналогічний американський. Це свідчить про експлуатацію найманої праці. За мізерну зарплату наш працівник змушений придбавати товари і послуги за світовими цінами [10]. Низька зарплата – результат чинної податкової системи. Головною складовою податкових доходів є праця, а точніше – фонд оплати праці. У результаті всіх нарахувань і утримань близько 77 % податкових

доходів прямо чи опосередковано пов'язані з фондом оплати праці [13, с. 4].

За українських критичних умов, боротися з корупцією можливо лише методами гласності, відкритості та доступності інформації. А за відсутності в Україні правого й громадянського суспільства, поки що єдиним надійним методом такої боротьби може стати публічне поширення інформації про корупцію. Якщо інформація про корупцію буде поширена в суспільстві, владі олігархів буде непросто ухилитися від реагування на неї.

Варто спочатку створити в соціальній мережі щось на зразок «Антикорупційних інформаційних дощок», на яких почати вивішувати і публічно поширювати всю оперативну інформацію про наявні факти корупції та інші зловживання у владних структурах. Усі факти корупції мають бути взяті під пильний народний контроль української громадськості [6, с. 2].

На сучасному етапі корупція є однією з головних загроз національній безпеці та демократії в Україні, зокрема її наслідки (рис. 2 [7, с. 1]).

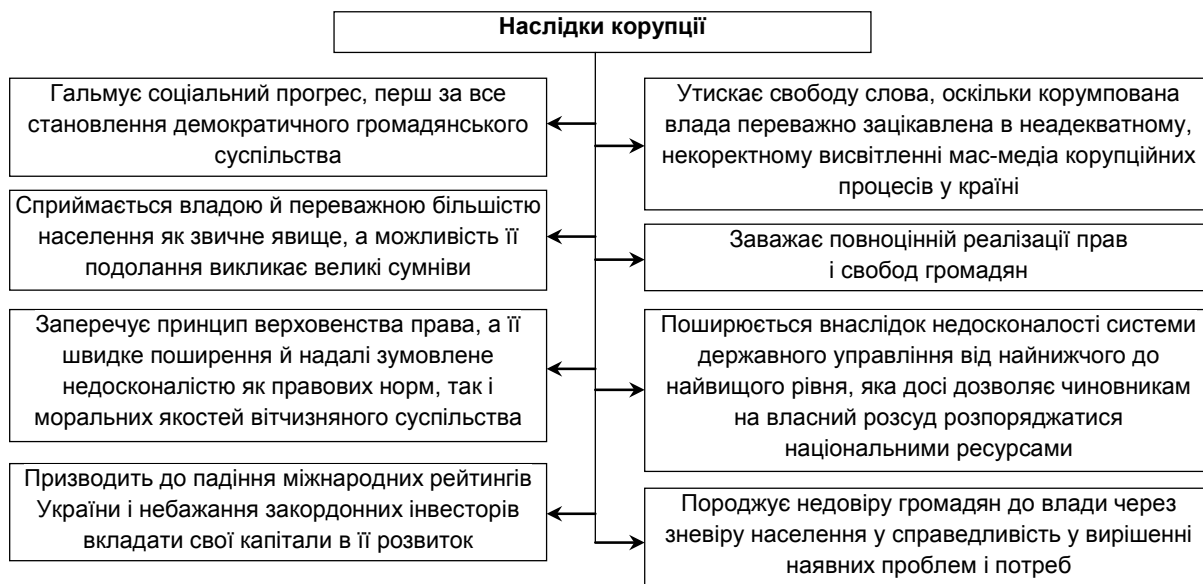

Рис. 2. Негативні наслідки корупції на етапі становлення інноваційної економіки

Враховуючи негативні наслідки та загрози національній безпеці від корупції, рух у напрямі руйнації налагодженої системи вже розпочався. І найбільш ефективні кроки на

цьому шляху були ініційовані саме «знизу». Це, зокрема, запровадження зовнішнього тестування на основі досвіду проведення тестів у Києво-Могилянській академії, прийняття

законів про державну регуляторну політику та дозвільну систему, розроблених за участю представників бізнесу.

Суттєво зменшити корупційні можливості чиновників можна не лише за допомогою змін до законодавства. Багато новацій, на думку експертів Центру політико-правових реформ, цілком реально запровадити і без змін законів. На це потрібна лише воля керівників органів самоврядування.

Знищити корупційні можливості чиновників можна шляхом мінімізації їхніх контактів із громадянами, які готують або приймають рішення. Цього можна досягти за допомогою використання поштового зв'язку та електронної пошти, створення єдиних офісів, де громадяни можуть здати відразу всі документи, впорядкування черг, збільшивши години прийому чиновників, покращення інформування громадян через створення довідкових служб і електронних ресурсів з детальним переліком усіх послуг і процедурою їх надання, запровадження механізму сплати штрафів через банківські установи, а не на місці перевірки інспекторами.

Першою даний досвід взялася розвивати міська влада Львова. На своєму електронному порталі міська влада планує запровадити он-лайн-консультування мешканців і прийняття їхніх звернень через Інтернет. При цьому заявник зможе дізнатися, хто з чиновників у певний момент розглядає його запит і коли він може отримати відповідь.

А поки будуть запроваджені всі ці новації в Україні, кожен може суттєво зменшити корупційні ризики для себе, детально вивчивши процедуру надання потрібної послуги з боку держави. «Найкращим способом боротьби з корупцією на персональному рівні є знання. Чим більше людина знатиме законодавство, механізми вирішення певного питання, тим більше вона буде захищеною від корупції» [12, с. 4–5].

У кожній сфері прояву тіньової економіки потрібно шукати різні способи детінізації, адже специфічність кожної галузі не дозволяє все звести під стандартне трактування. Так, сферу підприємництва необхідно легалізувати за рахунок удосконалення системи опо-

даткування, у добувній промисловості слід здійснювати прозоріші розподіли спеціальних дозволів і ліцензій на здійснення діяльності, у виплаті заробітної плати працівникам – ліквідувати диспропорції в оплаті праці та ввести диференціацію оподаткування.

Отже, необхідно створити умови для легалізації тіньового сектора та усунення державних корумпованих структур на всіх рівнях влади [13, с. 5–6]. Варто проводити детінізацію економіки, спрямовану на подолання явища корупції через систему адміністративних, організаційних і правових заходів. Ефективна стратегія детінізації економіки допоможе піднести національну економіку на якісно новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутенко В. Природа і причини корупції в Україні [Електронний ресурс] / Бутенко В. – Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/ji-junior/N32-1/butenko.htm>. – Назва з екрана.
2. Варналій З. С. Економічна безпека : навч. посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
3. Дорошенко А. Спрут, що охоплює планету / Дорошенко А., Овсій І. // Політика і час. – 1998. – № 5. – С. 30–31.
4. Дегтяр І. М. Шляхи подолання тіньової економіки – забезпечення економічної безпеки країни / І. М. Дегтяр // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 4 (107). – С. 64–67.
5. Каспрук В. Чи можливо подолати корупцію в Україні? [Електронний ресурс] / Каспрук В. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24637256.html>. – Назва з екрана.
6. Корупція як загроза національній безпеці та демократії в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2012/03/08/korupsiya-zagroza-bezpeci-demokratiyu.html>. – Назва з екрана.
7. Корупція в Україні. Аналітична схема [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2010/07/30/korupsiya-v-ukrayini-analichna-sxema.html>. – Назва з екрана.
8. Озерський І. В. Тіньовий сегмент економіки / І. В. Озерський // Економіка. Фінанси. Право.

- 2005. – № 1. – С. 28–31.
9. Предборський В. А. Тінізаційний аспект процесів початкового нагромадження капіталу в Україні / В. А. Предборський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 6 (73). – С. 26–30.
10. Фактори які впливають на поширення корупції в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sd.net.ua/2012/03/08/faktori-yaki-vplivayut-na-poshirennya-korupciyi.html>. – Назва з екрана.
11. Червоножка В. Корупція в Україні: як реально зменшити її масштаби [Електронний ресурс] / Червоножка В. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/analytics/government/72994>. – Назва з екрана.
12. Черниш О. Тіньова економіка: особливості та шляхи легалізації [Електронний ресурс] / Черниш О. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=68>. – Назва з екрана.

УДК (334.012.61–022.51)–047.74

ПРОГРАМНО-ЦІЛЬОВЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ЯК СКЛАДОВА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ

**В. О. Гордієнко, кандидат економічних наук;
М. В. Тимошенко, кандидат технічних наук; О. В. Григораш**

Консолідація бюджету, яку проводили у передових країнах світу, ґрунтувалося на стратегічному середньостроковому плануванні бюджету в програмному форматі та спрямування фінансових ресурсів на кінцеві соціально значимі результати. Міжнародна практика довела успішність цього напрямку реформування. Щороку у місцевих бюджетних України затверджується значна кількість цільових програм (ЦП). Для формування такої програми необхідно застосувати методологію програмно-цільового планування [1]. Програмно-цільові методи (ПЦМ) потрібні чітко сформульована мета, завдання та прописані оціночні показники, як мінімум продукту, витрат, ефективності та якості [1–3].

Тематиці управлінню бюджетом за ПЦМ присвячено багато публікацій [5–7]. У них містяться теоретичні основи застосування ПЦМ, але бракує аналізу оцінки їх практичного застосування при плануванні місцевих бюджетів в Україні.

Дослідження використання ПЦМ на регіональному рівні в Україні висвітило ряд істотних недоліків. Головні розпорядники коштів

адаптують ПЦМ до вже існуючих методів планування і управління.

Перед формуванням програми не проводяться дослідження проблем і послідовності їх вирішення, а кошти виділяють не на конкретну мету, а на певну структуру, яка вже використовує їх на свій власний розсуд. Ми навіть не можемо погодитися із формулюванням мети, а покрокові завдання формулюються формально, неконкретно, непрозоро. Відомо, що мету слід формулювати коротко, чітко відображати основний зміст її реалізації, що у більшості регіональних програм не спостерігається. Нечітке визначення мети призводить до декомпозиції на завдання, які ні до чого не ведуть і взагалі протирічать ідеології ПЦМ – фінансування цілі, а не установ.

У ході дослідження регіональних програм Дніпропетровської області було виявлено, що практично в усіх програмах наявний показник витрат, які формуються від досягнутого рівня, спрямовані на формальні заходи і системно не витікають із мети і завдань програми. Інших оціночних показників не існує. Але ж